

Pastaba. Teksto suvokimo užduotys 5 - 7 kl. mokiniams, atėjusiems po IK kl. į šias klases. Tekstai pagal bendrojo ugdymo programas, klausimai pritaikyti pagal mokinių gebėjimus, pateikiamas sąvokų žodynėlis.

Sakmė **Kodėl saulė šviečia dieną, o mėnuo naktį**

Seniai seniai, neatmenamais laikais, kada dar žmonių nebuvo pasaulyje, viename gražiame namelyje gyveno Mėnuo ir Saulė. Begyvendami jie taip vienas kitą pamilo, jog ėmė ir susituokė, o gražiai mylėdamiesi ir dukters susilaukė. Dukteriai davė Žemės vardą.

Daug daug metų Mėnuo su Saule gražiai pragyveno, bet vieną dieną ėmė ir susipyko.

– Jeigu tu tokia karštuolė, aš tave pamesiu, – sako Mėnuo Saulei.

– O jeigu tu ir toliau būsi toks šaltas, tai aš su tavimi negyvensiu, – atsakė Saulė.

– Gerai, skirkimės. Bet duktė liks pas mane, – tarė Mėnuo.

– Ne, Dukters aš tau nepaliksiu! Tu nori, kad ji, prie tavęs gyvendama, sušaltų? – ėmė pykti Saulė.

Kreipiasi jie į Perkūną ir prašo išspręsti jų ginčą.

Šis, išklauses Mėnesį ir Saulę, tare griausmingu balsu:

– Tegul bus taip: Saulė dieną saugos savo dukterį Žemę, o Mėnuo – naktį.

Taip jie net iki šiol ir vykdo Perkūno valią: nuo ryto iki vakao Saulė žiūri į savo dukterį Žemę, o nuo vakaro iki ryto – Mėnuo ją globoja. O kai Mėnuo netu laiko, tada Žemei šviečia jo seserys žvaigždės.

* Kodėl Mėnuo susipyko su Saule?

* Kodėl jie kreipėsi į Perkūną?

* Apie kokius gamtos reiškinius kalbama šioje sakmėje?

** Pasirinkite gamtos reiškinį ir sukurkite sakmę.

Sakmė – pasakojamosios tautosakos žanras, aiškinantis pasaulio ir gamtos reiškinių kilmę, vaizduojantis žmogaus susidūrimą su mitinėmis būtybėmis.

Įasmėninimas – stiliaus figūra / meninė forma / kalbos priemonė, kai negyviems daiktams, reiškiniams ar gamtos objektams suteikiamos sužmogintos savybės.

Sakmė **Velnius po velėna**¹

Kartą velnias su Perkūnu ginčijosi. Perkūnas žadėjo užmušti velnią. Velnias jam sako:

- Aš palįsiu po troba. Perkūnas atsakė:
- Aš ir ten mušiu! Velnias sako:
- Aš lįsiu į medį.
- Aš ir ten mušiu!
- Aš lįsiu po akmeniui.
- Aš ir ten mušiu!
- Aš lįsiu po kalnu.
- Aš ir ten mušiu!
- Aš lįsiu į pirtį.
- Aš ir ten mušiu!
- Aš lįsiu į bažnyčią.
- Aš ir ten mušiu!
- Aš lįsiu po altorium.
- Aš ir ten mušiu!
- Aš lįsiu į kieliką².
- Aš ir ten mušiu!
- Aš lįsiu į monstranciją³.
- Aš ir ten mušiu!
- Aš lįsiu po atgal atvirtusia žemės velėna.
- Čia aš tavęs nemušiu. Gali čia gulėti.

Nuo to laiko velnias slepiasi po velėna, kad Perkūnas jo neužmuštų. Tai, kai vyrai aria laukus, saugojasi, kad ariant neatvirstų velėna.

* Kas įvyko tarp velnio ir Perkūno?

* Išvardykite, kur ketino slėptis velnias? Kuri vietovė kartojasi?

* Kuo baigėsi ginčas?

** Iš „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ ir enciklopedijų surinkite informaciją ir aprašykite, kaip yra apibūdinamas velnias.

Velėna – viršutinis dirvožemio sluoksnis, prižėlęs augalų šaknų.

Kielikas (svetimybė) – liturginė taurė.

Monstrancija – liturginis katalikų kulto reikmuo ostijai įdėti.

Lietuvių liaudies pasaka **Eglė žalčių karalienė**

Kitąsyk senų senovėje buvo senelis ir senutė. Turėjo jiedu dvylika sūnų ir tris dukteris, kurių jauniausioji buvo vardu Eglė. Vieną vasaros vakarą visos trys seserys išėjo maudytis. Prisipūškinusios ir išsiprausios, išlipo ant kranto apsitaistyti. Jauniausioji žiūri – jos marškinių rankovėje žaltys. Vyriausioji pagriebė mieta ir buvo bešokanti jo varyti. Tuo tarpu žaltys, atsigręžęs į jauniausiąją, prašneko žmogaus balsu:

– Duok, Eglute, žodį, jog tekėsi už manęs, tai pats gražumu išlįsiu!

Apsiverkė Eglė: kaip ji galinti už žalčio tekėti! Paskui sako rūsčiai:

– Atiduok mano marškinius ir keliauk sau sveikas, iš kur atvykęs!

O žaltys vis sako:

– Duok žodį, jog tekėsi už manęs, tai pats išlįsiu.

Ką darys Eglė, ėmė ir prižadėjo tekėti už žalčio.

Po trijų dienų tėvai žiūri – visas žalčių pulkas bešliaužias į kiemą. Visi nusigando, o žalčiai tik knibžda į vidų pasikalbėti su seniais ir Egle. Iš pradžių tėvai purtėsi, nenorėjo tikėti, bet ką padarys su tokia žalčių knypava! Noromis nenoromis turėjo atiduoti jauniausią, mylimiausią dukrelę.

Žalčiai, gavę marčią, tuoj išlėlėjo iš kiemo. Namiškiai Eglę apverkė, apraudojo, ir tiek. Tuo tarpu Eglė su visais savo palydovais traukė į pajūrį. Ten ji sutiko dailų jaunikaitį, jos belaukiantį. Šis pasisakė esąs tas pats žaltys, kuris buvo įlindęs į jos marškinių rankovę. Tuoju persikėlė visi į netolimą salą, o iš ten nusileido į požemį, po jūra, kur buvo puikiai išpuošti žalčio rūmai. Čia jie iškėlė vestuves – tris savaites gėrė, šoko, užė. Žalčio rūmuose visko buvo pilna, ir Eglė aprimo, pralinksmėjo, pagaliau visai užmiršo savo tėviškę.

Praėjo devyneri metai. Eglė jau susilaukė trijų sūnų: Ažuolo, Uosio ir Beržo, ir vienos dukrelės – Drebulės, kuri buvo visų jauniausia. Vieną sykį vyriausias sūnus besiausdamas paklausė Eglės:

– Mamyte, o kur gyvena tavo tėvai? Eime kada nors jų aplankyti.

Tada ji atsiminė savo tėvus, seseris ir visą giminę. Ir parūpo jai, kaip jiems ten sekasi: ar sveiki, ar gyvi, ar gal jau seniai kurie numirę. Ir baudžias eiti į tėviškę pasižiūrėti, skundžiasi vyrui: tiek metų nebuvo savo tėviškėje, nemačiusi savųjų, baisiai jų išsiilgusi. Žaltys nenorėjo sutikti.

– Gerai, sako, – apsilankyti leisiu, bet pirma suverpk šitą šilkų kuodelį, – ir parodė jai ratelį.

Žaltienė įkibo į ratelį, tas burgzdamas sukosi kelias dienas. Verpė, verpė, o šilkų kuodelis vis toks koks buvęs. Mato, kad čia prigavimas: kuodelis, matyt, užkerėtas, o tada ir verpusi nesuverpsi. Eina Eglė pas vieną senę, pas žiniuonę burtininkę. Atėjusi dejuoja:

– Močiute širdelė, pamokyk, kaip tą šilkų kuodelį suverpti.

Senė išpasakojo, ką reikia daryti.

– Įmesk, – sako, – į ugnį, kada kūrensis, kitaip niekadoms nebaigsi verpti.

Eglė parėjusi užkūrė krosnį duonai kepti ir įmetė kuodelį. Šilkai tuoj nupurškė, ir Eglė pamatė, kaip gerą kultuvę, pamatinę besiraitant ant ugnies: tos pamatinės verpiant leista šilkai iš savęs. Baigusi tokiu būdu verpti, Eglė vėl prašo žaltį, kad leistų nors kelias dienas paviešėti pas tėvus. Dabar vyras ištraukė iš pasuolės geležines kurpes ir sako:

– Kai jas suavėsi, tada galėsi keliauti.

Apsiavė ji tas kurpes, eina, mina, brūžina į plytas, į akmenis, kur tik prigriebsi, bet korpės storos, kietos, visiškai nedyla. Minsi neminsi – jų visam amžiui užteks. Eina vėl pas senę burtininkę patarimo prašyti. Senutė pamokė:

– Nunešk kurpes pas kalvį ir paprašyk, kad pagruzdintų žaizdre.

Eglė taip ir padarė. Korpės gerai padegė, ir ji per tris dienas jas nuplėšė. Nuplėšusi vėl prašosi vyro, kad leistų tėvus aplankyti.

– Gerai, – sako žaltys, – bet eidama turi pasikepti bent kiškio pyrago lauktuvėms. Ką gi duosi brolių ir giminių vaikams?

O pats liepė paslėpti visus indus, kad Eglė negalėtų pasikepti ragaišio. Eglė galvoja nesugalvoja, kaip čia atsinešti vandens be kibiro ir užmaišyti ragaišį be indo. Ir vėl kiūtina pas senę. Senutė sako:

– Paimk raugo, kur lieka nuo duonos maišymo, ir ištepki juo rėtį, paskui pasisemk tuo rėčiu vandens ir užmaišyk jame ragaišį.

Žaltienė taip ir padarė: ištepė raugu rėtį, parsinešė vandens, užmaišė ir iškepė ragaišį. Tada atsisveikino su vyru ir išėjo vaikais vedina į tėviškę. Pats palydėjo, iškėlė ant jūros kranto ir prisakė, kad viešėtų tėviškėje ne daugiau kaip devynias dienas ir paviešėjusi tuojau grįžtų su vaikais namo.

– Kai grįši, – sako, – tai eik viena su vaikais ir, atėjusi ant jūros kranto, taip šauk mane:

Žilvine, Žilvinėli!

Jeigu tu gyvas – pieno puta,

Jeigu negyvas – kraujo puta.

– Ir jeigu, – sako jis, – pamatysi jūroje atplaukiant pieno putą, tai žinok, jog aš dar gyvas, jei kraujo putą – aš galą gavęs. O jūs, vaikai, šiukštu neprasitarkit, kaip mane šaukti reikia.

Kai Eglė atėjo į tėviškę, ten radosi neapsakoma linksmybė: visa giminė, visi gentys ir kaimynai susirinko jos pažiūrėti. Vienas per kitą klausinėjo, kaip ji ten gyvenusi su žalčiais, ar gražu, ar linksma pas juos, ir negalėjo atsistebėti jos pasakojimais. Visi ją vaišino, meilias kalbas kalbėjo, ir ji nė nepajuto, kaip devynios dienos prašoko.

Tuo tarpu jos broliai, seserys ir tėvai galvojo, kaip čia padarius, kad jai grįžti nebereikėtų. Ir sutarė, kad geriausia iškvosti iš vaikų, kaip jų motina grįždama šauks savo vyrą, o paskui nuėjus į pajūrį, jį pašaukti ir užmušti.

Taip sutarę, pirmiausia išsivadino vyriausiąją Eglės sūnų Ažuolą į girią ir apstoję ėmė kamantinėti, bet šis apsimetė nieko nežinąs. Pliekė jį rykštėmis, ką bedarė, bet iškvosti negalėjo. Paleisdami namo, dėdės įgrasino, kad nieko nesakytų savo motinai. Antrą dieną išsivedė Uosį, paskui – Beržą, bet ir iš tų nieko neišgavo. Pagaliau išsiviliojo jauniausiąją Eglės dukrelę Drebulę. Toji iš pradžių taip pat sakėsi nežinanti, bet kai pamatė traukiant iš po skverną rykštes, tuoj viską išplepėjo.

Tada visi dvylika brolių, paėmę dalgius, nutraukė į pajūrį, Atsistojo ant kranto ir šaukia:

Žilvine, Žilvinėli!

Jeigu tu gyvas – pieno puta,

Jeigu negyvas – kraujo puta.

Kai tik žaltys atplaukė, tuoj visi vyrai supuolė ir užkapojo. Paskui, sugrįžę namo, nieko neprasitarė Eglei, ką padarę.

Praėjus devynioms dienoms, Eglė atsisveikino su visa gimine, nuėjo į pajūrį ir šaukia Žilviną:

Žilvine, Žilvinėli!

Jeigu tu gyvas – pieno puta,

Jeigu negyvas – kraujo puta.

Suviksėjo, sujudo jūra iš pat dugno, ir Eglė pamatė atplaukiant, atliūliuojant su bangomis kraujo putą. Ir išgirdo iš gelmių savo vyro balsą:

– Tavo dvylika brolių mane dalgiais užkapojo, mano šūkį jiems išdavė Drebulė, mūsų mylimiausiaji dukrelė!

Susigraudino Eglė, apsiverkė ir, atsigręžusi į Drebulę, tarė:

Kad tu pavirstum į drebulėlę,

Kad tu drebėtum dieną naktelę,

Kad tau išpraustų lietus burnelę,

Kad iššukuotų vėjas galvelę!..

O sūnums taip pasakė:

Stokit, sūneliai, stipriais medeliais,

Aš, jūsų mamelė, liksiuos eglelė.

Kaip ji ištarė, taip ir įvyko. Ir dabar ąžuolas, uosis ir beržas yra visų stipriausieji mūsų medžiai, o drebulė ir šiandien, mažiausio vėjelio pučiama, pradeda drebėti už tai, kad drebėjo prieš savo dėdes ir išdavė tikrą tėvą ir motiną.

* Kuo ši pasaka graži ir kuo liūdna?

* Apibūdinkite veikėjų paveikslus.

* Kas šioje pasakoje yra pasakiška, o kas – sakmiška?

** Sukurkite savąją pasakos pabaigą.

Pasaka – tautosakos žanras, kai periodiškai kartojami tie patys motyvai.

Pakartojimas – sąmoningas tų pačių žodžių kartojimas tekste sienkiant ką nors išskirtinai pabrėžti.

Salomėja Nėris **Eglė žalčių karalienė**

KUR NAMUČIAI NAMAI?

Paskubėk, Eglužėl,
Tu vaikais vedina, –
Niauriai merkiasi vėl
Devintoji diena.
Bėga žalčio vaikai,
Pasiilgę namų, –
Svetimi čia takai
Tarp žmonių svetimų.
Debesys nerangus. –
Po juo saulė žemai.
O tėveli brangus!
O namučiai namai!
Ūžia jūra smarkyn, –
Gaudžia vėtros aidai.
Debesys vis artyn –
Dengia dangų juodai.
Blyksi žaibas trunkas. –
Pyksta jūra. Gūdu.
Eglė tiesia rankas, –
Šaukia žaltį vardu:
– Žilvine, Žilvinėl,
Jau saulėlė žemai. –
Žilvine, Žilvinėl, –
Kur namučiai namai?
Jei tu gyvas – atplauk
Balta pieno puta.
Jei negyvas – atplauk
Juoda kraujo puta!
Be baigos atvangos
Dunda jūra gili.
Ir banga už bangos
Atskuba iš toli.
Baltaskarių bangų
Vainiku apsupta,
Atliūliuoja... Baugu!
Juoda kraujo puta.
Ne vėjinga nakčia
Lūžo nendrė žalia –
Laužė Eglę kančia,
Sielvartinga dalia.
– Kas nužudė? Kuris?
Žilvinėli brangus!
Te jį žemė praris!
Te užgriūn jį dangus!
Kas iš jūs keturių
Laužė žodį? Skaudu!

Ką vadinti turiu
Išdaviko vardu?
Prie jos kojų slidžiai
Prisiglaudus staiga,
Sušlamėjo gūdžiai
Kruvinoji banga:
– Saulei tekant, anksti,
Mūs dukrelės žinia –
Dalgiais broliai pikti
Užkapojo mane.
Sudejavo. Ir vėl
Atgalios ėmė plaukt – –
Žilvine, Žilvinėl!
Dar sustoki, palauk!
Eglė šaukia kaip gal,
Kad sugrižtų jisai.
Bangos rieda atgal
Ir išnyksta visai.
Trys žaltienės sūnai
Žvelgia rūsčiai, stačiai,
O dukrelė... Jinai
Vien kukčioja karčiai.
Keikia prakeiksmu ją
Motinėle tikra:
– Būk prakeikta!.. Deja!
Išdavikė dukra!
Virski drebulė tu! –
Visais lapais drebėk!
Paukštis joks nenutūps
Prie tavęs, nečiulbės.
Tešukuos, tegu raus
Vėtra plaukus piktai!
Tegu lietūs išspraus
Tau veidelį baltai!
Nusileido naktis
Ant laukų ir kaimų –
Kas gi mus pasitiks? –
Be namų, be namų...
Jau naktelė tamsi –
Šen bei ten žiburys – –
Namuose jau visi,
Užsisklandę duris.
Trobelytė menka
Ir ugnelė skaidri – –
Atiduotum kažką! –
Kam tu jos neturi?
Ūžkit, vėtros, smarkiau!

Barkit, guoskite mus!
Mes negrįšim daugiau
Niekados į namus!
Jums nelemta, sūnai,
Augt berneliais dailiais!
Jus užkeikiu nūnai: –
Virskit medžiais žaliais!
Ažuolas šiuos laukuos
Bus miškų pažiba.
Uosis oš. Ir kukuos
Gegužėlė raiba.
Ir Berželis... Prie jo
Liemenėlio dailaus
Mergužėlė rymos,

Kai bernužio ji lauks.
O pačiam vidury,
Užsiskleidus skara,
Aš – Eglėlė niūri –
Seno žvejo dukra.
Ir vienodai tamsi
Vasarėlė žiema –
Mėlynam liūdesy
Rymosiu laukdama.
Man prie šono linguos
Čia sūnai milžinai – –
Priešais jūra banguos
Amžinai, amžinai – – –

* Apibūdinkite, kokios nuotaikos vyrauja ištraukoje?

* Kaip kuriamas saulės, dangaus vaizdas?

* Kuo skiriasi Drebulės lemtis nuo sūnų?

** Palyginkite liaudies pasaką su literatūrine, raskite panašumų ir skirtumų.

Poema – eiliuotas pasakojamasis kūrinys, pagrįstas siužetu, charakteriais, arba didesnis lyrinis kūrinys, pagrįstas vienos idėjos sutelkta išgyvenimų grandine.

Deminutyvai – Žodžiai, turintys mažybinės maloninės priesagas. Paprastai jie tekstui suteikia lyrizmo, nuoširdumo, švelnumo įspūdį.

Maironis **Lietuva brangi**

Graži tu, mano brangi tėvyne,
Šalis, kur miega kapuos didvyriai:
Graži tu savo dangaus mėlyne!
Brangi: tiek vargo, kančių prityrei.

Kaip puikūs slėniai sraunos Dubysos,
Miškais lyg rūta kalnai žaliuoja;
O po tuos kalnus sesutės visos
Griaudžiai malonias dainas ringuoja.

Ten susimastęs tamsus Nevėžis
Kaip juosta juosia žaliąsias pievas;
Banguoja, vagą giliai išrėžęs;
Jo gilią mintį nežino Dievas.

Kaip puikūs tavo dvarai, tėvyne,
Baltai iš sodų žalių bekyšą!
Tik brangią kalbą tėvų pamynę
Jie mūsų širdis mažai ką riša.

Kaip linksma sodžiuos, kai vyturėlis
Jaukiai pragysta, aukštai iškilęs,
Ar saulė leidžias, ir vakarėlis
Ramumą neša, saldžiai nutilęs.

Bažnyčios tavo ne tiek gražybe,
Ne dailės turtais, ne auksu žiba;
Bet dega meilės, maldos galybė,
Senųjų amžių gyva tikyba.

Kai ten prieš sumą visi sutarę
Griaudžiai užtraukia „Pulkim ant kelių“,
Jausmai bedievio vėl atsidarę
Tikėti mokos nuo tų vaikelių.

Graži tu, mano brangi tėvyne,
Šalis, kur miega kapuos didvyriai!
Ne veltui bočiai tave taip gynė,
Ne veltui dainiai plačiai išgyrė!

* Kokiais jausmais poetas išreiškia meilę tėvynei?

* Kuo grožisi poetas?

* Išrinkite palyginimus ir epitetus.

** Sukurkite eilėraščio posmą apie tėvynę.

Epitetetas – žodis, apibūdinantis kitą žodį ir visą junginį padarantis meniškai vaizdingesnį. Pvz.:
auksiniai lapai, raiboji gegutė.

Palyginimas – vaizdingas dviejų panašių ar skirtingų kuriuo nors požymiu

Maironis **Trakų pilis**

Pelėsiais ir kerpe apaugus aukštai
Trakų štai garbinga pilis!
Jos aukštus valdovus užmigdė kapai,
O ji tebestovi dar vis.
Bet amžiai bėga, ir griūvančios sienos
Kas dieną nyksta, apleistos ir vienos!..

Kai vėjas pakyla ir drumzdžias vanduo,
Ir ežeras veržias platyn, –
Banga gena bangą, ir bokšto akmuo
Paplautas nuvirsta žemyn.
Taip griūva sienos, liūdnės kas dieną,
Griaudindamos jautrią širdį ne vieną.

Pilis! Tu tiek amžių praleidai garsiai!
Ir tiek mums davei milžinų!
Tu Vytauto didžio galybę matei,
Kad jojo tarp savo pulkų!
Kur tavo galia, garsi palikimais?
Kur ta senovė, brangi atminimais?

Nutilusios sienos, apleistos visų,
Be sargo, ginklų, be žmogaus!
Kiek primenat jūs man brangiausių laikų
Ant vieškelio amžių plataus!
Laikai brangiausi! Ar mums dar sugriūste?
Ar vien minėsme kaip savo jaunystę?

Kada tik keliu važiavau pro Trakus,
Man verkė iš skausmo širdis;
Gaili ašarėlė beprovė skruostus
Ir mėlynas temdė akis!
Ir veltui dvasią raminti norėjau,
Aplinkui vien tamsia naktį regėjau.

* Poetas pateikia daug klausimų ir sušukimų – ką jie suteikia eilėraščiui?

* Išrinkite vaizdingus posakius, nusakančius pilies garbingumą.

* Įvardykite, kokios vertybės atsisipindi Maironio eilėraštyje.

** Apibendrinkite ir pagrįskite mintį, kokią prasmę įgauna Maironio poezija.

Retoriškas – šiek tiek iškilmingas, pakilus, vaizdingas, sakomas viešai.

Vincas Krėvė Skerdžius

Du senu buvo Pagirių sodžiuje: Grainio liepa ir skerdžius Lapinas. Kiek tik galiu prisiminti, jiedu visada buvo tokiu pačiu, kaip kad dabar: viena – žalia, išsišakojusi, nubujojusi, visų toje apylinkėje medžių aukščiausia, kitas – stiprus, nors žemo ūgio, bet drūtas kaip stipriai žemėn įaugęs seno ąžuolo apsamanojęs kelmas, visas apžėlęs ir žilas it žydinti obelis, seniausias visų tame kaime gyvenančių senelių.

Liepa kasdien švokščia savo plačiai iškerėtomis šakomis, šlama žaliais sultingais lapais – prabundu vasaros rytą anksti anksti, pratriniu miegu traškanotas akis, pamatau pirmiausia ramiai siūbuojančias liepos šakas, išgirstu tyliai šlamančius lapus, it varpelius skambančius, jausmą žadinančius, džiaugsmą gimdančius. O josios viršūnė jau liepsnoja tekančios saulės spinduliuose...

Bet visų šių gražumų nei nepamatytai, jei skerdžius kas vieną rytą nekeltų manęs iš miego, dumdamas ragan ir pliauškindamas botagu...

Liepa visada pilna paukščių. Kokių tik ten nebūna, kas ten nečiulba, negieda žaliose liepos šakose: ir rėksniai žvirbliai ten nuolat triukšmingas vestuves kelia, ir volungės dažnai graso ievai, ir strazdas švirksčiauja, atlėkęs čion svečiuosna iš unksnėtos girios; vieši ten dažnai patsai didysis nepasėda, amžinas keliauninkas, svetimuosna kraštuosna besirengiąs ir niekad ten nepakliuvęs, dvylika kalbų kalbąs – kėkštąs.

Mėgsta ir pelėda, ten atlėkusi, paverkauti žalios liepos šakose, kad josios, vargdienės, niekas nenori vesti...

Vasaros metu, net rytagonėmis, iš tolo jau kiekvienas girdi, kur skerdžius pasiverčia: ten ir šunys pjaunasi, ten ir kaimo vaikai rėkauja – vienus ir kitus myli Lapinas, bet savotiška, skerdiška meile: jam linksma, kai šunys pjaunasi, jam gražu, malonu, kai vaikai pešasi kaip mėšlyne žvirbliai.

Gena skerdžius namo – vaikai jį pasitinka dar pamiškėje; gena laukan – vaikai jį lydi net į šilaines. Skerdžius daro vieniems švilpukų, suka vamzdelių, kitiems duoda botagu papliauškinti, ragan padumti. Juokiasi senis, net už šonų nusitvėręs, kai vaikas pučia ragan, visas savo jėgas įtempęs, vos žandai jam neplyšta, o uždumti vis dėlto neišgali...

Tai vėl pasakoja jiems skerdžius, kaip lapės ant kiaušinių tupi, vilkai medžiuose vaikus peri, volungės kiškius melžia, savo mažučius girdo, kaip vanagai žindo vanagynus... Porina apie laumes, kurios pirtyse gyvena, pabaliuose vakarais, saulei nusileidus, audeklus velėja, siuva maišus, gauda vaikus ir balosna juos murkdo, ypač tuos, kurie senesniųjų neklauso... Byloja apie miškinius, raistuose gyvenančius, po girias klajojančius, kurie apsuka žmogui galvą taip, jog nuveda jį kažkur raistan, paguldo ant kupsto, o žmogus mano, kad jis guli namie, ant pečiaus...

Pripasakoja, primeluoja tiek, jog vaikai net sodžium grįžti bijo, o ypač jei pakelėje yra bala ar pirtis...

Kai ateina vakaras, vaikams visai bėda: net pirkioje, ant suolo sėdėdami, bijo nuleisti kojų, baidosi atsisėsti arti lango: sėdi visą vakarą kampe, susirangę kojas po savimi, ir jiems vis vaidenasi, kad štai kažkokia plaukuota baisenybė įkiš galvą per langą, nutvers ir nuvilks balon taip, jog niekas net nepastebės, arba naminis pagriebs už kojų, kai tik nuleis jas nuo suolo, ir nutemps mažą papečkėn ir užgniauš greičiau, negu tėvas su motina pastebėjusiu sugebės jį išgelbėti...

O jau kad tėvas ar motina kažin kaip norėtų pasiųsti vaiką koku nors reikalu į kiemą, vis tiek neitų. Geriau teprimušų, negu turi su šmėkla susitikti. Ne tiek baisu kieme, kiek baisu eiti patamsėje per priemenę. Dažnai Lapinas pasakodavo vaikams, kokie senovėje augo čia aplinkui ištekiniai miškai, tamsios girios, kokie buvo tankūs šilai, klampūs raistai, kiek čia buvo visokių žvėrių, dabar jau nesutinkamų: vilkų, briedžių, meškų, lokių...

Pasakojo, kokie senovėje buvo stiprūs, galingi žmonės... Porino, kaip senis Lukšis, Petruko prosenelis, parjojo raitas namo, pasižabojęs mešką, kuri jam miške pastojusi buvo kelią, kaip senis Dundis vienai vienas basliu išmušęs visą vilkų rują, žiemos metu jį užpuolusią, vėlai grįžtantį iš Rudnios...

Niekas tiek nežinojo pasakų, kiek senasis Lapinas; niekas taip gražiai nemokėjo papasakoti pramanytų dalykų, įtikinančiai sumeluoti kaip jisai. Suvedžiodavo dažnai ne tik vaikus, bet ir senus rimtus vyrus. Spjaudydavosi apgauti ir juokdavosi patys iš savęs, kad pasitikėjo žinomumu melagiu, kad paklausė jo, o kitą kartą ima ir vėl paklauso, patiki...

Linksmi šlamėjo liepa, linksmi gyveno skerdžius, nors žmonės kalbėdavo, kad liepa be naudos auganti, tik virusus nušvokščianti, o seną skerdžių visi abduliuodavo, kvailučiu vadindavo...

Lapinas gyveno sodžiaus gale, dūminėj pirkaitėj, be priemenės, gyveno du vienu su žmona, tokia pat neišmanėle ir senute kaip jisai. Vaikų jiedu neturėjo. Dėl to kas vieni metai augindavo sau du paršiuku, kurie būdavo riebiu, ramiu ir sočiu kaip vaikinai. Žmonės juokdavosi, kalbėdami, kad sena Lapinienė juodu kas savaitę prausdavo niekotaitėje kaip mažus vaikus ir šukuodavo... Ar tai buvo tikra tiesa, ar juokai, kas ten sugainios, kas susigaudys, bet visi žinojo viena: pašauk kurį paršėlį – „kūkut, kūkut“, tuo atbėgs į rankas ir bėgios paskui žviegiuodamas, kol duosi duonos plutelę ar bulbės kashelį...

Kaip ir kuo gyveno senas Lapinas, niekas gerai nežinojo ir nesidomėjo. Kas vieną vasarą Lapinas ganė gyvulius – „pulkininkavo“, o Lapinienė rinko uogas, kremblius, nešiodavo artiman miestelin ir pardavinėdavo žydams... Žiemą vyras mezgė tinklus, bradinius, o kai nebuvo tokio darbo, mezgė moterims petkes; jo žmona verpė ūkininkams pakulas.

Taip gyvendavo metai per metus du seneliu, visada būdavo linksmu, ypač Lapinas. Matydami tai ūkininkai net pavydėdavo jiems.

– Matai, kaip gyvena? Nelyginant kokie ponai...

– Negu jiedu nusidarbija, negu pavargsta? Kodėl tokiam linksmam nebūti...

– Taigi, žmoguli, ar yra kam tokis sunkus gyvenimas kaip ūkininkui? Bėgi žmogus ir nepabėgdamas, eini nepaaidamas ir vis tiek nieko neturi...

Ar ką turėjo Lapinas, niekas nežinojo – buvo neįdomu...

<...>. Botagas pliaukšt, pliaukšt! Žiūriu – išlindo Lapinas iš krūmų ir atsisėdo ant kelmo, šalia kelio.

– Dėdule, ar tai jau nebijai eigulio, kad, suleidęs gyvulius sėtinėn, visa gerkle šūkaloji?

– Eigulys nuvažiavo pas uošvį viešnagėn, – paaikšino man atsiliepęs balsas krūmuose. Žiūriu išlenda iš ten Mykoliukas, pilnu žeminių uogų aukšliu nešinas. Skerdžius sėdi ant kelmelio, dumia nosimi kaip treigys kumelaitis ir man nei žodžio; vadinasi, piktas. Kokis čia galas? Neteko iki šiol man matyti, kiek pamenu, kad Lapinas būtų buvęs piktas. Prisėdau ant kelmelio ir ėmiau autis: per mišką basam eiti nepatogu, dar padą padursi ar įgels kažkas.

– Negerai, dėdule, darai, – kalbu besiaudamas. – Bėdos pridarysi, o atsakyti reikės eiguliui.

– Kodėl negerai? – šurkščiu balsu atsikirto man skerdžius. – Kad eigulys ar kitas kuris kvailys draudžia, tai jau ir negerai?.. Žolė – Dievo dovana, ir ne žmogui, bet gyvulėliui. Piktai daro tasai, kuris draudžia, o ne aš, kad gyvulėliais suganau. Kad nors dar žmogaus naudai draustų, bet ne – veltui žūna šventa žolė. Štai priganysiu karvels, – švelniau prakalbėjo skerdžius, ir rūstus jo veidas kažkaip sušvelnėjo, pragiedrėjo, – jos duos nūnai daugiau pienelio, ir moterys balčiau man atskies buizos.

– Taip, bet kiek nūnai tavo karvės palaužys sėtinių?

– Seniau miško niekas nei sėjo, nei sodino, patsai sau augo kaip siena; o dabar jį kaip kopūstus ir sėja, ir sodina, bet miškas vis nyksta ir nyksta. Kokios čia seniau buvo girios! Kai prisimenu, net širdį sugniaužia... Dažnai pasigailiu, kad tokių laikų sulaukiau, kada žmonės nei girių nemėgsta, švento miško nesigaili...

– Ir mėgsta, ir gailisi, jei sodina, tik medis žmonėms reikalingas...

– Nekalbėk tu man niekų! Ne sodinti girios reikia, bet mylėti... Sakai – žmonėms miškas reikalingas, o kerta žydai, kad juos visus iki vienam velniai išnešiotų! Jie vis girias naikina. Ir kuriems galams tasai miškas jiems reikalingas? Juk jie ir be to gerai gyvena. Įeik pas kurį turtingesnį pirkion,

pas jį gražiau negu pas kunigą. Anądien, prasivėręs iš krautuvės duris, pažiūrėjau į Berkos gyvenamąją trobą ir net nuspjoviau...

Ir kuriems velniams jie dar miškus naikina?.. <...>.

* Aptarkite autoriaus aprašomas liepos ir Lapino paraleles.

* Ką sužinome apie Lapino išorę, jo buitį?

* Apibūdinkite skerdžiaus santykius su vaikas, kaimo žmonių požiūrį į jį.

** Skerdžius – senojo kaimo atstovas. Įrodykite ar paneikite šį teiginį.

Paralelė – palyginimas, sugretinimas.

Jonas Biliūnas **Kliudžiau**

Tai buvo nedidelė balta katytė. Jos menkas suliesėjęs kūnelis visas drebėjo nuo šalčio ir baimės; jos plaukai sustirę ir pasišiaušę. Radau aš ją lauke, patvory pritūpusią, susirietusią, nelaimingą. Mane pamačiusi, ji taip gailestingu balsu sumiaukė ir pažiūrėjo akimis, kuriose švietė ir baimė, ir viltis. Ji buvo dar visai visai jaunutė, bet tokia sudžiūvusi! Gal ją atėmė nuo jos motinos žmonės, gal jie pirma norėjo ją įdėti maišiukan ir, nunešę į upę, įmesti vandenin, bet paskui atnešė laukan, pametė patvorin, kad ji neberastų namų ir nudvęstų badu: pas žmones jau nebebuvo jai vietos, gal jau nebe pirmą dieną ji čia išalkusi ir sušalusi tupi...

Bet kas man darbo? Juk ji niekam nereikalinga...

Ir aš apsidžiaugiau, kaip apsidžiaugia, pamatęs kiškį, medėjas. O aš juk juo buvau apsitaisęs. Ant pečių turėjau persidėjęs lanką, rankoje nešiaus strėlas: maniau esąs tikras Amerikos tyrлаukių gyventojas, Kuperio aprašytas. Nors buvau tik antros klasės mokinys, tačiau jaučiausi milžinas esąs, kuris, rodės, ir vilkų būrį sutikęs, neišsigąstų.

O čia buvo tik maža sudžiūvusi katytė...

Atmatavęs dešimt žingsnių, atsistojau, nusiėmiau nuo pečių lanką, įtempiau strėlą ir pradėjau taikinti. Liūdnomis akimis žiūrėjo į mane nelaimingas gyvūnelis, tarsi klausdamas, ką aš darau... ir laukė.

Strėla sudzimbė ore, ir pamačiau, kaip katytė staiga pervirto kūlio, skaudžiai skaudžiai sumiaukė ir pradėjo stirenti kojytėmis...

Kliudžiau. Kaip tikras medėjas prilėkiau artyn, bet ūmai pajutau širdyje šaltį ir apsistojau nustebeš: katytės veidas buvo neapsakomo skausmo pervertas, akys primerktos; ji iš visos dar likusios galios pasistengė atsistoti ant pirmutinių kojų ir pradėjo šliaužti, vilkdama žeme savo kūnelį: kartu vilkosi įlindusi jos krūtinėn strėla, o iš žaizdos dideliais juosvais lašais lašėjo ant smėlio sukrekėjęs kraujas.

Nusiminęs, nebežinodamas, kas daryti, atžagaria ranka numėčiau lanką ir strėles ir neatsigręždamas parlėkiau namo. Širdyje jaučiau skausmą ir sunkumą: tarsi didelė didelė našta slėgė krūtinę.

Tik trečią dieną drįsau išeiti laukan: katytė gulėjo aukštiekninka, nebegyva. Čia pat prie jos buvo numesti lankas ir strėlos. Nutvėręs nuo žemės, lanką ir strėlas sulaužiau į šipulius ir toli išmėčiau po lauką. Tik nedrįsau išimti strėlos, kuri buvo įsisiurbusi katytės krūtinėn ir dabar stypsojo atsikišusi.

Tat buvo vienatinis mano gyvenime šūvis. Bet laimingas: aš jį ir ligi šiolei dar tebenešioju savo krūtinėje...

* Kokią autorius vaizduoja katytę?

* Išsamiai aptarkite berniuko paveikslą.

* Kodėl vaikas nutarė nušauti gyvūnelį?

** Aprašykite vidinius berniuko dvasios įvykius.

Novelė – prozos žanras, kuriam būdingas glaustas pasakojimas ir netikėta, skaitytoją šokiruojanti pabaiga.

Paveikslas – išskirtinai ryškūs kokio nors personažo išvaizfos ar charakterio bruožai.

Šaly dienadaržio durų, ant didžiulės spalių krūvos, guli senas Brisius – žilas, apžabalęs. Matyti jisai dar mato, bet tik kaip per dūmus, ir savo žmogaus labai dažnai nebepažįsta. Sunki senatvė ir jam: visų užmirštas, apleistas. Patsai gerai jaučia, kad mažai kam bereikalingas. Bet kiek galėdamas rūpinas dar būti naudingas. Nors nebeprigirdi, o sunkios blakstienos amžinai merkia jo traškanotas akis, tačiau vaiko nuo savęs snaudulį ir klausos. Beklausydamas apsnūsta... Ir girdi per miegą: šlama netoli, tartum eina kas svetimas... Sunkiai keliasi senas Brisius iš guolio ir loja užkimusiu, mieguistų balsu.

– A tu, žabali, ar nenustosi!.. Savo žmogaus nemato,- girdi jisai pažįstamą balsą.

Susigėdęs šiepia bedantį snukį, inkščia gailiai, tartum atsiprašydamas, ir, paspaudęs uodegą, vėl susiriečia guoly...

Jau nebe kartą Brisijų pajautos apgauna, jam gėdą padaro. Dažnai troboj, viduasly gulėdamas, sapnuoja jisai vagį ar vilką, kuriuos, jaunas būdamas, kadaį vijo, ir jam pradeda regėtis, kad tie priešininkai vėl dabar tyko: kelia jisai tada savo seną galvą nuo kojų ir, tartum ko išsigandęs, netikėtai... suloja: am! am!

Ir netikėtai vagies vietoj girdi tik iš visų pusių iškalbinėjimo balsus:

– A tai žilis! Visai iškvaišo.

Nežinodamas, kur dėtis iš gėdos, kelias jisai iš viduaslio ir, paspaudęs uodegą, lenda pasuolin.

– Kur velkies? Eik oran! – šaukia ant jo.

Ir Brisius nuliūdęs dūlina pro duris.

Dabar jisai bijo trobon ir beeiti. Verčiau jau ant spalių gulėti: vis mažiau kitiems po kojom maišytis. Teisybė, troboj labai gera, pastalėj gulėti šilta. Bet kaulų graužti vis tiek jau nebegali, o nuo musių ir tenai sunku senam apsiginti. Ir čionai, jo senatvės pasigailėję, atneša jam kartais kruopų geldelėj palakti, o ne – tai išalkęs eina pašalėmis tokio maisto ieškotų, į kurį seniau ir žiūrėti nežiūrėjo. Taip ir skursta senatvėj...

O juk buvo jaunas ir jisai, stiprus ir visų branginamas. Tada apsiginti nuo žmonių negalėjo. Su juo vaikai žaidė, jį račiuluos įsikinę, važinėjo: nepyko ant jų Brisius, kad ir kartais visai be reikalo jam skaudžiai suduodavo, – žinojo, kad mažas ir silpnas ir maža dar teišmano. Jį troboj kiekvienas į save šaukė ir duona penėjo, medžiotų su savim vedės. Ustovas ir varškės jam negailėjo, bet tik nuo jo namų nelėktų, galvijus dabotų. O kiek dar, jau senas būdamas, juokų piemenims pridarydavo! Užmes jie, būdavo, ant Brisiaus galvos čerkazėlį ir turi, o vienam pasislėpti liepia, paskui paleidžia Brisijų ieškotų. Ir visados surasdavo, nors tasai už pusvarsčio aukščiausioj eglės viršūnėj būtų pasislėpęs. Susekdavo jo pėdsakus, apuostydavo medį ir, pakėlęs aukštyn snukį, imdavo loti. Neidavo, kolei tasai nenulips. Pamatęs nulipantį, nesitverdavo iš džiaugsmo, šokinėdavo inkšdamas aplinkui ir, sugrįžęs į piemenis, iškišęs liežuvį, žiūrėdavo tai į juos, tai į krepšelius: žinojo, kad iš tenai būtinai gaus mėsos kruopelę ar duonos plutelę. Tačiau ir piemenys jį užmiršo...

Guli senas Brisius ant spalių ir sapnuoja. Mato jisai per miegą antis, kurias jo šeimininkas šaudo, o jisai iš vandens neša. Ir tiek tų ančių daug, tokios jos riebios! Pramerkia Brisius akis ir saldžiai žiovauja, jas atsimindamas. Bet kaipgi jisai stebisi iš tiesų priešais save šeimininką su šaudykle už pečių pamatęs. Savo akim nenori tikėti: turbūt ir jį sapnuoja...

Bet aiškiai girdi, kaip tasai šaukia:

– Sa, Brisiau, sa!

Tai turbūt iš jo, seno, juokiasi? Kam?

– Sa, Brisiau, sa! – vadina šeimininkas.

Brisius šiepia snukį, tartum norėdamas šyptelėti, bet tik kažin kaip gailiai inkščia...

– Sa, Brisiau, sa!..

Jisai nenorom atsikelia nuo spalių ir seka paskum, ne taip, kaip pirma – jaunas ir linksmas, bet paspaudęs uodegą ir nuliūdęs, kaip koksai kaltininkas.

Šeimininkas eina už klojimo laukan ir atsigręždamas vis šaukia:

– Sa, Brisiau, sa!..

Pamiškėje sustoja. Brisius inkščia bailiai ir žiūri į žmogų, tartum klausdamas, kam čionai jį atvedė. Mato, kaip tasai nusiima nuo pečių šaudyklę, atsitolina nuo jo kelis žingsnius ir pradeda į jį taikinti...

Negali būti?! Brisius netiki. Tai tik pasijuokti iš jo nori. Bet kam taip baisiai iš seno juoktis? Kam? Juk jisai nekaltas... Brisius nori pasigerinti, suvizginti uodegą, bet iš baimės tupiasi ant paskutinių kojų, ir per jo snukį rieda gailios, karčios ašaros.

Staiga ugnis ir bausis trenksmas, – ir jisai griūva sopulio pervertas. Pramerkęs akis, tik spėja pamatyti, kaip nuo jo tekinom bėga žmogus, turėdamas rankoj šaudyklę...

Gal suprato Brisius, kodėl tasai žmogus jį užmušė, tik nebegalėjo suprasti, kodėl tekinom nuo jo pabėgo: juk jisai mirdamas tik kojas norėjo jam paskutinį kartą palaižyti...

* Kaip jaučiasi Brisius, ką jis prisimena?

* Kur šunį nusiveda šeimininkas?

* Ko Brisius nesuprato?

** Panagrinėkite Brisiaus sapną – gal jis buvo lemtingas?

Ant aukšto stataus kalno pasirodė stebuklingas žiburys. Žibėjo jis kaip žvaigždė, apsiaustas šviesiu ratu iš aukso raidžių. Pamatę tat žmonės ėjo prie kalno, stebėjos į žiburį, bet, negalėdami ant to kalno užlipti, negalėjo išskaityti aukso raidžių. Pagaliau atsirado jaunikaitis, kuris susirinkusiai miniai perskaitė: „Žmonių Laimė“. Pasklido apie tai garsas po visą šalį: visur tik apie tai ir tekalbėjo. Bet niekas negalėjo gerai suprasti ir kitiems išaiškinti, ką tie žodžiai reiškia. Išstis dienas ir naktis budėjo žmonių minios prie to kalno, vienos nueidamos, kitos ateidamos, ir laukė naujo, dar didesnio stebuklo ar išaiškinimo senojo...

O žiburys ne tik negeso, bet vis labiau žibėjo, aukso raidės vis labiau blizgėjo...

Ir štai vieną naktį atėjo prie tų žmonių žilas senelis ir paklausė jų:

– Ko jūs čia susirinkote ir laukiate?

Atsakė minia:

– Šitai pasirodė ant kalno žiburys su nuostabiu parašu, kurio mes nesuprantame.

– Aš jums išaiškinsiu, – atsakė senelis. – Šitas žiburys – tai jūsų laimė; tas, kuris užlips ant to kalno ir prisilies į tą žiburį, visus žmones padarys laimingus...

Nudžiugo minia ir sujudo kaip jūra. Nors kalnas aukštas ir status buvo, bet pilnos džiaugsmo žmonių akys žiūrėjo į jo viršūnę kaip į saulę, ir daugelis jau rengėsi lipti.

– Palaukit, aš dar nepabaigiau! – sušuko senelis. – Ne taip lengva, kaip jūs manot, to kalno viršūnę pasiekti: tuos, kurie lips, baidys iš visų pusių bjauriausios šmėklos, rėkaus ir kauks įvairiausiais balsais, šauks ir trauks juos atgal. Ir tie, kurie išsigąs jų, atsigręžę pažiūrės žemyn ar iš neatsargumo paslydės nors kiek, – tuojau pavirs į akmenį. Net ir tie, kurie užlips ilgainiui ant kalno ir prisilytės stebuklingo žiburio, vienam akies mirksny pavirs į akmenį ir tik savo mirtimi atneš jie laimę kitiems... Bet kada taip atsitiks, paliestas žiburys subyrės į nesuskaitomą daugybę žiburėlių, kurie nusileis nuo kalno žemyn, išsisklaidys po jūsų namus ir pirkias, įeis į jūsų protą ir širdis, – ir tada būsite laimingi...

Taip pasakęs senelis pranyko.

Nuliūdo minia, tuos jo žodžius išgirdusi: atsiduso kaip vienas žmogus ir žemai žemai palenkė savo galvas. Jų akyse buvo nebe džiaugsmas, bet nusiminimas; nebe artinos jie dabar prie kalno, bet nuo jo pradėjo tolintis... Niekas savo gyvasties nenorėjo aukoti. Ir ne tik savo gyvasties nenorėjo aukoti: dar ir vieni kitus nuo to atkalbinėjo. Tėvai gailėjo savo vaikų, merginos – savo jaunikaičių, vaikinai – savo mylimųjų, seserys – brolių: vieni saugojo kitus, drebėjo dėl vienas kito.

Bet atsirado drąsuolių. Nedaug tokių buvo, tačiau jų skaičius vis augo. Slapta vienas nuo kito sūnūs ir dukterys bėgo iš tėvų namų, labai retai jų laiminami, dažnai keikiami ir visados apverkami; įsimylėjusieji jaunikaičiai ir merginos skyrėsi, vieni kitiems iškalbinėdami – ir tik kurie ne kurie iš jų ėjo stipriai rankas sunėrę... O ėjo šitie visi drąsuoliai prie kalno aukotų savo gyvybės už žmonių laimę, užsimiršdami patys save, savo mylimuosius... <...>.

Bet štai vieną gražią pavasario dieną nesuskaitoma drąsuolių minia – jaunikaičių ir merginų, vaikų ir suaugusių vyrų, išblyškusių ir nuvargusių – vėl priėjo kalno. Visų tų žmonių akyse švietė viltis ir drąsa, meilė ir pasišventimas. Suriko visi galingu balsu ir kaip sukilusios jūrų bangos puolė prie kalno. Iš visų pusių šmėklų baidomi ir persekiojami, lipo ir lipo jie aukštyn, visą kelią išklodami naujais savo draugų suakmenėjusiais kūnais. Juo aukštyn, juo retyn ėjo jų skaičius. Šitai tik saujelė beliko. Bet jau visai visai netoli viršūnės. Nebegirdėjo jie šmėklų kaukimo, nebematė jų bjaurių veidų; jų blizgančios akys įbestos buvo į žiburį ir negalėjo nuo jo atsitraukti: juk tat buvo jų vargingos kelionės galas, tat žmonių laimė jų akyse stovėjo...

Dar du trys draugai krito, ir likusieji pasiekė viršūnę... Sušuko linksmu galingu pergalėjimo balsu ir visi kaip vienas nutvėrė savo rankomis žiburį. Visi vienam akies mirksny pavirto į akmenis...

Ir rados stebuklas! Visos šmėklos pražuvo, o paliestas žiburys subyrėjo į nesuskaitomą daugybę žiburėlių, kurie kaip krintančios iš dangaus žvaigždės nusileido nuo kalno žemyn, nušviesdamos visą šalį. Tos šalies žmonės staiga pajuto savo laukuose, namuose ir pirkiose ypatingą malonią šviesą, savo širdyse ir galvose – neapsakomą ramumą. Akies mirksny sutrupėjo nelaisvės pančiai, išnyko

tarp žmonių neapykanta ir visokios skriaudos ir neteisybės; visi pasijuto lygūs ir laimingi, visi gerbė artimą ir žmogaus teises. Atsirado tarp žmonių laimė...

Pamatę save ir kitus taip atsimainiusius, atspėjo žmonės ir tos atmainos priežastį. Atsiminė stebuklingą žiburį ir visi kaip vienas skubinos prie iškeiktojo kalno pažiūrėtu. Bet susirinkusios žmonių minios žiburio jau neberado. Net senojo kalno nebesimatė; visas jis aplinkui, nuo apačios ligi pačiai viršūnei, buvo apsiauptas akmenimis. Visa dabar žmonės suprato ir su pagarba nulenkė savo galvas žemyn: tat buvo jų išganytojų kūnai, kurie patys numirdami jiems atnešė laimę...

Ir nuo tos dienos gyventojai tą keikiamąjį seniau kalną praminė garbės ir laimės vieta: nuo tos dienos jis tapo istoriniu žmonių gyvenimo paminklu. Dabar gyventojai ne tik nuo jo nebebėgo kaip nuo ligos ir maro, bet, eidami pro šalį, su pagarba ir meile lenkė žemyn savo galvas, prisimindami žuvusiuosius šalies išvaduotojus. Iškilmingai šventė kasmet žmonės išvadavimo dieną kaip didžiausią visos šalies šventę. Tą dieną rinkosi jie prie kalno, apsitaisę gražiausiais rūbais. Su žaliais ant galvų vainikais ėjo jaunos merginos; puikiausius žolynus nešėsi rankose gerbiamos moterys; aukštai iškeltos vėliavos plevėsavo tvirtuose jaunikaičių ir vyrų delnuose; o pirma visų puikiausiais vežimais baltai apsitaisę važiavo nekalti vaikai... Visi buvo linksmi ir laimingi...

Prisiartinę prie kalno ir apsiautę jį aplinkui, dainavo jie laisvės ir laimės dainas, barstė ant kalno žolynus, dėjo vainikus, garbindami žuvusiuosius išvaduotojus. Visą dieną griežė linksma muzika.

Ir tą šventę taisė kas metai: kas metai garbino savo laisvės ir laimės dieną. Pražuvusiųjų drąsulių vardai buvo užrašyti istorijos knygon aukso raidėmis, o jų gyvenimo ir darbų paskesniųjų žmonių eilės mokės kaip poterių ir katekizmo... Ir visi buvo laimingi...

* Kokios nuotaikos vyrauja šiame kūrinyje?

* Kuo šis apsakymas primena pasaką?

* Kas, anot šio kūrinio teksto, yra laimė?

** Parašykite, kaip suprantate šio kūrinio idėją?

Apsakymas – mažoji epinė forma, glausto pasakojimo laiko ir nedidelės erdvės kūrinys, kuriame dėmesys sutelkiamas į vieną įvykį su nedaugeliu veikėjų, tačiau sukuriantis gyvenimo visumos ir apibendrinimo įspūdį.

Kulminacija – aukščiausias įtampos taškas.

Atomazga – pabaiga, kuri paprastai būna netikėta.

<...> Tai Juozapėlis, kalvio sūnus, su kuriuo Mikę riša dvejų metų draugystė. Juozapėlis nepanašus į savo tėvą, didelį, petingą, juodais ūsais vyrą, kuris visai suodinas taško liepsnas ir grįžusį iš mokyklos sūnų viena ranka kaip kepurę mėto ore. Juozapėlis liesas, mažutis, ir kai jiedu su Mike išeina į laukus, jam visuomet tenka pernešt ant savo pečių kalvio vaiką per upės brastą. Todėl Mikė visuomet sakosi galįs Juozapėlį viena ranka paguldyti ant žemės. Bet Mikė to niekuomet nedaro. Nebuvo gal mokykloje vaiko, kuris nebūtų paliestas Mikės rankos. Nebuvo klasėje ausies, kurios Mikė nebūtų tampęs, ir kaktos, kuri nebūtų ragavusi jo sprigto. Per savo paikumą jis daugiausia ir nukenčia, bet jo atkaklumui nėra galo.

Nė su vienu Mikės draugystė ilgai netrunka, nes jis pernelyg atkaklus, pasipūtęs, nemėgsta už save stipresnių ir daugiau išmanančių. Tik vienas Juozapėlis, kuris įstengia su Mike lenktyniauti, tasai mažutis ir silpnas padarėlis, duodasi lankstomas ir neretai pasiima prieš mokytoją draugo kaltės dalį.

Iš tikrųjų, juk Mikei reikalingas nors vienas draugas, nors vienas šiltas žvilgsnis, kuris lydėtų jį į kampą ir neužmirštų palikto po pamokų! Tokiu tik būdu Mikė ir nepasidarė vilkas avių būryje.

Kaip paprastai, mažasis kalvio vaikas ir šį kartą, spėjęs papietauti, atnešė Mikei medumi pateptą duonos riekę ir ją įteikė pro durų plyšį amžinam mokyklos atgailautojui.

Juozapėlis vienintelis, iš kurio jis nesijuokia, netąso už plaukų ir drovisi jo. Kai jis neišmoksta aritmetikos, kalviukas visuomet jį gelbsti. Už tai Mikė jam išpiešė sąsiuvinius, išdrožinėjo medines šakutes, ir už nukaltas Juozapėlio tėvo šėnutes jis mainais atidavė gražią triušių porą. Iš Mikės Juozapėlis turi penkis atvirukus. Du su Velykomis, vienas su Kalėdomis, o vienas taip sau. Ir visuose beveik vienodai užrašyta: „Gerbiamas drauge, sveikinu su šventėmis ir linkiu jas linksmi praleist ir prašau man atrašyt atviruką su viščiukais, o jei tokio neturi, tai kitokį. Aš su pagarba, jūsų draugas Mikas Andrijonas iš Vidungėnų kaimo, valsčiaus ir Kauno apskrities.“

Mikė dabar laižo meduotus savo pirštus ir, kaip visuomet, pasakoja apie Kryklą, didelį vandens malūną, kurį pradėjęs statyti amerikonas, vadinamas Sebastijonu. Mikė sugalvoja visokių daiktų: netoli girioje esanti meška, ir jis jos nebijo. Jeigu meškai duot pauostyti tabako, ji tuojau padvesia. Paskum jis pasakoja, kad tėtė jam sakęs, jog po dideliais akmenimis yra skylių, pro kurias lenda į žemę plėšikai. Žemėje visur, ties mokykla ir galbūt net už Kauno, traukiasi plėšikų dvarai, tik vieni dvarai ir daug aukso.

Juozapėlis jau nežino, tikėti ar ne, kai Mikė giriasi, jog jų karvės duoda per dieną po septynis kibirus pieno, o kiaulė pernai atsivedė penkiasdešimt paršiukų.

– Mes galim kalbėt prie visų adverniškai: vertu verduok verman verme-verdaus... – sako Mikė ir paaiškina, ką tai reiškia. Jeigu juodu šitaip kalbės, nesupras nei lenkai, nei mokytojas, nei vaikai.

Tačiau Juozapėlis negreit supranta, kokiū būdu Mikė išgalvoja tokią kalbą. Pamokomas Mikės, Juozapėlis laužo liežuvį, prie kiekvieno žodžio skiemenio pridėdamas „ver“. Pagaliau jie viens su kitu susikalba nauja kalba.

– Taip Amerikoj kalba, – sako Mikė. – Ar tu norėtum važiuoti į Ameriką?

Vėl Mikė kažką galvoja, paskum Juozapėlis mato, kaip jis virsta žemyn rankomis, kojas užverčia už galvos lyg koks rekėžis, stenėdamas pasileidžia per klasės aslą. Iš jo kišenių pabyra pieštukai, plunksnos, skardos gabaliukai, degtukai, bet jis eina skersas ir atbulas, šaukdamas draugui:

– Padaryk šitaip, atiduosiu visus triušius.

Upelio vandens tėkmė nusineša paskutinius pievų žiedus ir medžių lapus. Jau vėlyvas ruduo. Vaikai verčia puslapį po puslapio. Tik vieno Mikės ir Juozapėlio vietos tuščios. Rašalo buteliukas tupi vietoj Juozapėlio. Jo motina buvo atėjusi pas mokytoją ir pranešė, kad tėvas sunkiai serga, ir Juozapėlis reikalingas prie namų. Dvi šviesesnes dienas Mikė atbėgo iš kaimo ir išbraidžiojo su kalviuku Kryklą iki pat Nemuno. Iš savo sąsiuvinų išplėšė visus lapus, jiedu pasidirbdino laiviukų ir paleido juos pavandeniui, prikrovę putinų uogų, apkaišę paukščių plunksnomis.

Jie išvaikščiojo laukus ir nušliaužiojo slankius. Mikė parodo Juozapėliui vieną žalmargę karvę, kuri panaši į žemėlapi, ir karvės šone jis matęs Viduržemio jūrą. Dar sausoje pievos žemėje abu

raičiojasi, ir Mikė viena ranka parodė, kaip galys paguldyti tokius kaip Juozapėlis. Paskum jis sako Juozapėliui:

– Ar tu žinai, kodėl Anglijoje daug dūmų?..

Juozapėlis, maža girdėjęs apie tokius daiktus, purtosi nežinąs.

– Dėl to, kad ten visi pypkes rūko. – Paskum jis patyli valandėlę ir vėl sako: – O jeigu mūsų kaimo visi vyrai rūkytų pypkes iš daikto, išeitų didelis debesis. Ot būt gerai. Aš, kai užaugsiu, turėsiu pypkę, o tu?

Juozapėlis rūkyti nenorįs.

Juos išskiria užėjusios liūtys, nuo kurių išsilieja upeliai, ir žemėje telkšoja balos. <...>.

* Kokios Juozapėlio savybės išryškėja šioje ištraukoje?

* Kuo kitoks yra Mikė?

* Ką reiškia „adverniška“ kalba? Pabandykite ja sukurti 2–3 sakinius.

** Pasamprotaukite, kokį įspūdį paliko šis epizodas, kas yra draugystė.

<...> Tėvelis... tėvelis... Irkos galvelėje staiga švystelėjo mintis, ir, jos varoma, ji tyliai nuėjo į savo kambarį. Dabar jos akys buvo visai sausos, nors maža širdelė verkė iš skausmo. Kažkoks užsispyrimas ir apmaudas pridėjo antspaudą prie jos ašarų šaltinio. Nebemyli jos mamytė, nebemyli... Taip baisiai sugėdino ją, tam ponui Gurskiui girdint ir matant. Išvarė kaip kokį šuniuką. O juk ji buvo mandagi, tenorėjo vien paprašyti, kad leistų į mišką su Liudve. Mamytė niekadoms lig šiol taip jai nebuvo padariusi. O dabar ir valdomajame, ir salone šneka su tuo nemylimuoju, bjauriuoju ponu kažką ant jos ir ant tėvelio. Irka viso ko nesuprato, bet jaučia, kad mamytė dabar daugiau myli poną Gurskį negu ją ir tėvelį. Todėl ji žino jau, ką padarysianti: ji važiuos sau pas tėvelį – pas savo mylimiausiąjį, brangiausiąjį, visame pasaulyje geriausiąjį tėvelį. Tėvelis niekadoms jai taip nepadarytų; tėvelis Irką taip myli, taip myli. Ji gali važiuoti, nes turi pinigų. Ir nebijo, nes jau yra važiuosusi su tetule ir viską žino, ką reikia daryti.

Irka pamatė pro langą vežėją atvažiuojant prie prieangio su vienu arkliu pakinkytu brikeliu. Tuoju išėjo į kiemą mamytė ir ponas Gurskis ir įsisedę išvažiavo dviese.

– Mamytė neatėjo nė atsisveikinti su Irka, – virktelėjo mergelės siela.

Ir tuoju vėl pakilo karti apmaudos banga.

– Tegu mamytė važinėjas su tuo ponu, tegu kalbas, tegu groja, o Irka važiuos sau pas tėvelį... Ir negaila jai mamytės, negaila...

Į kambarį įėjo Liudvė.

– Ponia liepė pasakyti Irkai, kad nesėdėtumei kambaryje, bet žaistumei sodne, – tarė.

– Tuoju eisiu...

– Sakės gal tik vakare teparvažiuosianti. Aš prosavosiu kredense, jei ko reikės, ten mane rasi.

Liudvė išėjo, o Irka ėmė skubiai rengtis į kelionę. Į stotį tebuvo du kilometru. Kelią Irka žinojo gerai, nes daug kartų buvo juo važiuosusi ir ėjusi su motina. Ji žinojo taip pat, kad, tuoju išėjus, ji dar suspės į traukinį, einantį į Kauną. Tad pirmų pirmiausia išėmė iš spintos gražų krepšiuoką, kurį vežės, keliaudama į Kauną pavasarį. Paskui įmurdė į jį savo gražiausią baltą jupele ir keletą labai mėgstamų margais kraštais nosinėlių. Kaip gaila, kad negalima pasiimti visų lėlių! Irka nusimano tiek daiktų nepanešianti, be to, krepšelyje labai nedaug tėra vietos. Tad, valandėlę pasvyravus, ji renkas mažiausiąją, labiausiai jos globos reikalingąją lėlę, neužmiršdama įkišti kartu ir jos rūbelių. Ant lango stovi graži geltona kriaušė, kurią Irka vakar rado sodne ir ketino atiduoti mamytei.

– Bus tėveliui lauktuvių, – sako Irka ir kiša kriaušę.

Kriaušė priminė turint dar kelis gautus iš motinos saldainius. Ir saldainiai eina į krepšelį – tėveliui.

Sukrovus daiktus, reikėjo apsisaisyti. Gera būtų apsilikus kitą, gražesnę jupele, bet kad Irka pati nemoka jos užsegti užpakalyje, o Liudvės prašyti negalima, nes ji neleis Irkos vienos važiuoti. Na, užteks ir tos pačios, dar nėra labai nešvari. Irka maunas savo skrybėlę su raudona kokarda, velkas vasarinį apsiaustelį. Į kišenę dedas gražią geltoną piniginę, tėvelio dovanotą, kurioje raudonuoja dešimtis naujitelaičių litinių, ima krepšelį ir, pavadinusi Džimą, išeina iš namų atsargiai, kad niekas jos nepamatytų.

Eidama mąsto Irka, kas bus, kai mamytė, parvažiuosusi šįvakar, jos neberas. Irka nebeišbėgs atidaryti durų ir nebesutiks mamytės. Liudvė pasakys, kad Irkos niekur nesą – nei sodne, nei kieme, nei kambaryuose. Mamytė manys, kad ji viena su Džimu nuėjo į mišką, ir ten suėdė juodu vilkas kaip Raudonąją Kepuraitę. O ji sau tuo metu sėdės ant tėvelio kelių. Mamytė nerimaus, gailės Irkos, ieškos... o gal ir verks... Gerai, gerai! Kam Irkos nebemyli! Kam vis su tuo bjauriuoju ponu Gurskiu!

Stotyje daug žmonių. Irkai radosi baugu, ir jos širdelė plasnoja kaip sugautas paukštėlis. Tačiau, susitėklus visas savo jėgas, ji drąsiai stojas užpakalyje kelių žmonių, dar tebestovinčių prie kasos. Ji gerai atsimens, kaip dariusi, važiuodama į Kauną su tetule, kuri leido ją pačią nusipirkti bilietą, ir, priešus prie langelio, deda pinigus, o paskui, pamačius už jo pažįstamą stoties viršininką, mandagiai klupterėjus, sako balsingai:

– Prašau į Kauną pusę bilieto antros klasės.

Viršininkas pažiūrėjo, šypterėjo ir padavė bilietą. Irka įsikišo jį kartu su likusiais pinigais į kišenėlę ir, paėmus ant rankų Džimą, kad nepaklystų, eina į peroną. O traukinys jau beatbėgęs. Irkos širdelė nesiliauja smarkiai plakusi. Ji ieško akimis antros klasės vagono ir radus eina prie jo durų. Bet durys uždaros, niekas į jį nesisėda, ir Irkai rodos, kad traukinys nueis sau, o ji pasiliks. Bet tą pačią valandėlę durys verias, ir iš vagono lipa kažkoks ponas.

Irka krūptelėjus prašo jį nedaryti durų, o ponas toks geras, dar padeda jai įlipti ir paduoda jai Džimą.

Vagono skyriuje tiktai vienas ponas knarkia, išsitiesęs ant suolo. Irka sėdas ant antrojo, pasodinus šalia Džimą, ir tuojau pat jaučias bevažiuojanti.

– Mamyte! Mamyte! – pravirko jos siela.

Bet tuojau pat šalia mamytės atsistojęs juodas šešėlis užtemdė ją, ir viskas Irkoje ėmė šaukti:

– Mamytė nebemyli manęs, nebemyli!

Ir rodos jai, kad traukinio tekiniai besisukdami vis dainuoja:

– Mamytė nebemyli Irkos, nebemyli!

O paskui:

– Pas tėvelį! Pas tėvelį! Pas tėvelį!

<...>.

* Kokie Irkos išgyvenimai aprašomi šiame epizode?

* Kas labiausiai skaudina mergaitę?

* Ką skaitytojui sako paskutinis sakinytis?

** Paanalizuokite pasakojimo techniką (sakinius, ramiai nusakančius veikėjos poelgius; vaizdingai apibūdinančius Irkos jausmus; paties vaiko žodžius).

Menamoji kalba – žodžiai, sakiniai, nusakantys veikėjo mintis, jausmus; vidinis monologas.

<...> Ir vėl atslinkdavo naktis, ir viskas būtų ėję savo įprasta vaga, jei pro langą kartą nebūtų įskridusi naktinė peteliškė.

Ją pritraukė oranžinis akies švytėjimas tamsoje ji švietė skaisčiau nei dieną.

Peteliškė nutūpė robotui ant skruosto ir sparneliu švelniai perbraukė per stiklinę akį. Tada nusivylusi tarė:

Kokia šalta liepsnelė!

„Čia ne liepsnelė, o mano akis!“ – norėjo atkirsti neišmanėlei robotas, tačiau jis mokėjo ištartį robotas, tačiau jis mokėjo ištartį tik atsakymą Nr. 1:

– Mano vardas Dondonas.

– Taip? – pradžiugo peteliškė, kad toks didelis ir galingas padaras leidžiasi su ja į kalbas. – O aš – naktinė plaštakė, ir vadina mane Strėlinuke.

– Mano gimtinė laboratorija, – atsakė robotas tai, ką sugebėjo sakyti.

– Laboratorija... Tai turbūt kokia nepaprasta šalis, – stebėdamasi pakraipė ilgą ūselį Strėlinukė. – O aš gimiau ant žydinčio kaštono. Ar matei kada žydint kaštoną?

– Aš dabar atsakinėju į labai negudrius klausimus, – išrėžė robotas atsakymą Nr.3 ir pašaipiai nusikvatojo: – Cha cha cha!

Naktinukė taip susigėdo, kad net jos sparneliai nuknebo ir apsilbausė.

– Atleisk man, – atsiprašomai sukuždėjo ji. – Aš iš tikro labai negudri. Tik užvakar išsiritau iš kokono, ir man dar niekas nieko nepaaiškino. Mane tik pamokė, kaip slėptis nuo piktų naktinių paukščių, o ypač nuo šikšnosparnio.

Dondonas patylėjo ir tada tarė:

– Labiausiai mėgstu mašininę alyvą, o labiausiai nemėgstu grietininių ledų su abrikosų uogiene.

– O aš, – guviai atitarė Strėlinukė, – aš labiausiai mėgstu krimsti medžio lapą. O mašininės alyvos kaip gyva nesu ragavusi... O gal ir tu norėtum paragauti kaštono lapo? Tuo pat atneščiau skiautelę...

„Gal ir ne pro šalį būtų paragavus“, – norėjo pasakyti Dondonas, tačiau jam išsiveržė gatavas atsakymas Nr. 5:

– Robotų ateitis turi plačiausias perspektyvas!

Strėlinuke pasijuto vėl baisiausiai sugėdinta.

– Kokiais didžiais ir nesuprantamais žodžiais tu kalbi, – atsiduso ji. – Sakau, tame ankštame kokone buvau uždaryta nuo viso pasaulio ir likau labai neišprususi.

– Aš turiu vykdyti visa, kas užprogramuota! – tarė Dondonas.

– O aš turiu jau skristi, – sukruoto peteliškė. – Lik sveikas, Dondonėli!

– Linkiu puikios sveikatos ir sėkmės asmeniniame gyvenime! – sugriaudėjo Dondonas ir galingai treptelėjo koja.

– Ačiū, – padėkojo peteliškė, atsiveikindama švelniai brūkstelėjo sparnu robotui per skruostą ir išskrido pro langą lauk. Robotas nulydėjo ją vienatine oranžine akimi ir ilgai negalėjo atsitokėti nuo keistų, niekada nepatirtų įspūdžių. „Ji visai kitokia negu anie parodos lankytojai, – galvojo jis. – Ir labai keista: užduoda nenormalius, nesunumeruotus klausimus ir trikdo mano atsakymų eigą! Ir net nė sykio manęs nepagyre, begėdė!.. Tačiau koks švelnus jos sparnų palietimas ir koks meilus kuždesys... – užsisvajėjo robotas. – O atsisveikindama pavadino mane Dondonėliu!“ Robotas taip giliai paniro savo į spūdžiuose apie naktinį susitikimą, kad neišgirdo, kaip atsivėrė parodos durys ir plūstelėjo lankytojų banga. Jis net pražiopsojo du pirmuosius klausimus, o į trečiąjį susizgribo atsakyti tik nuo galo:

– Cha cha cha... Atsakinėju į labai negudrius klausimus.

– Jis iš mūsų tyčiojasi! – įsižeidė vienas didžiai orus lankytojas ir nubėgo apskūsti robotą vyriausiajam inžinieriui. Bet robotas jau atsitokėjo ir į sekančius klausimus atsakė sklandžiai ir tiksliai. Užtat vėl gavo visa glėbį pagyrimų:

– Šaunuolis!.. Dirba tiksliai pagal programą!.. Jis daug pasieks!..

„Kaip gaila, – krintosi robotas, – kad šitų liaupsių negirdi Strėlinukė! Jeigu ji žinotų, koks aš pagirtas, tai dar labiau manimi žavėtusi!.. Kažin, ar ji atskris šią naktį!.. O jeigu... jeigu ją pagavo šikšnosparnis?“ – robotui iš nerimo suspurdėjo širdis – o šito jam dar nebuvo buvę! Bet plaštakė atskrido.

– Tik mažumėlę pailsėsiu ant tavo peties ir vėl skrisiu, – sušnibždėjo ji. – Čia taip saugu ir gera. Geležinę roboto krūtinę užliejo švelnumo banga.

– Mano vardas Dondonas, – tarė jis.

– Aš nepamiršau tavo vardo, – meiliai atsakė Strėlinukė. – O ar turi brolių ir seserų?

Dondonas norėjo jai atsakyti, kad jis vienas, visiškai vienas visoje parodų salėje ir visame mieste, bet tegalėjo ištarti atsakymą Nr. 2:

– Mano gimtinė yra laboratorija.

– Jau sakei, – priminė plaštakė. – Kodėl tu kartoji ir kartoji tą patį? Argi tau nepabosta?.. Bet aš skrisiu, esu labai išalkusi. Dar nieko burnoje neturėjau, nes plėšrusis šikšnosparnis zuja ir zuja aplink mano kaštoną... Iki greito pasimatymo, Dondonėli! Ir ji vėl švelniai perbraukė sparnu Dondonui per skruostą ir dingo už praviro lango. Dondonas ilgai žvelgėjai įkandin, o jo akis spinduliavo kaip niekad. „Ji greitai sugrįš! – dainavo jo geležinė širdis. – Ji prisirišo prie manęs, ji sugrįš ir meiliai prisiglaus man prie peties!.. O, kad šita naktis niekada nesibaigtų!.. Tada pamažiukais gal pramokčiau ištarti kitus, neužprogramuotus žodžius ir padėkočiau jai už švelnų sparnų palietimą, ir pasakyčiau, kad ji man vienintelė visame pasaulyje, mano Strėlinukė...“ Jo oranžinė akis nė karto nenukrypo nuo lango – taip nekantriai jis laukė grįžtant plaštakės. Ji sugrįžo – bet labai keistai. Šaute įšovė į vidų ir kaip pablūdusi puolė robotui prie krūtinės.

– Mane vejasi! – sukliko nesavu balsu. – Dondonai, mane vejasi!

Ir tikrai: už lango sušmėžavo juodas šešėlis ir, grėsmingai čezėdamas sparnais, į vidų įlėkė šikšnosparnis.

– Neatiduok jam manęs! – glaudėsi prie roboto peteliškė. – Jis mane praris!..

Robotas narsiai atstatė krūtinę ir norėjo ištarti: „Nebijok, visoje parodoje aš galingiausias, niekas nedrįs tavęs nėpaliesti!“ Tačiau jis ištarė:

– Mano vardas Dondonas.

Šikšnosparnis apskriejo aplink robotą ir galop užtiko prie jo prigludusią peteliškę.

– Gelbėk mane, Dondonėli! – maldaujamai sušuko peteliškė.

„Šalin iš čia!“ – norėjo užrikti ant šikšnosparnio robotas, bet ir vėl ištarė tai, ką temokėjo ištarti:

– Mano gimtinė yra laboratorija.

Šikšnosparnis kirto aštriu snapu į peteliškę, bet nespėjo jos sulesti: ji nukrito žemyn, ant grindų, ir pasirito robotui po kojų.

– Mano sparnas!.. – suvaitojo ji, kai šikšnosparnis, vėl apsukęs keletą ratų ir jos neradęs, išskrido pro langą lauk. – Man nutraukė sparną!.. O Dondonai, kodėl manęs neapgynei?

– Aš dabar atsakinėju į labai negudrius klausimus, – atpyškino Dondonas ir pašaipiai nusikvatojo: – Cha cha cha!

Šiurpas perbėgo jam per nugarą nuo savo atsakymo, tačiau nieko kita jis nesugebėjo. O peteliškė plakė savo vieninteliu sparnu, trokšdama pakilti ir sugrįžti į kaštoną, kol neišaušo. Tačiau ji tik sukosi vietoje kaip vilkelis.

– Kad žinotum, kaip man skauda... – sukukčiojo ji.

– Labiausiai aš mėgstu mašininę alyvą, o labiausiai nemėgstu grietinių ledų su abrikosų uogiene, – suskambėjo atsakymas.

– Ką tu pasakei? – negalėjo patikėti Strėlinukė. – Nejaugi tau nė kiek manęs negaila?

– Robotų ateitis turi plačiausias perspektyvas! – išgirdo ji atsakymą.

– Koks tu žiaurus... ir beširdis... – silpstančiu balsu sukuždėjo plaštakė.

– Aš turiu įvykdyti visa, kas užprogramuota!

Peteliškė jau beveik nekrutėjo. Tik dar vieną, paskutinį kartą pakėlė sparną ir lėtai lėtai jį nuleido – kad jau niekada nepakeltų.

– Sudie, Dondonėli... – mirdama tarė.

– Linkiu puikios sveikatos ir sėkmės asmeniniame gyvenime! – išrėkė robotas ir taip smagiai treptelėjo koja, kad sudundėjo salės grindys. O paskui stojo kapų tylą. Strėlinukė gulėjo negyva prie jo kojų, už lango jau aušo, atsivėrė parodos durys, ir įgūžėjo smalsių lankytojų banga. Jie, žinoma, tuoj pat apsupo robotą.

– Koks tavo vardas? – suskambėjo klausimas Nr. 1. „Ji mane vadino Dondonėliu... – prisiminė robotas, varstomas sielvarto. – Daugiau jau niekas niekada manęs šitaip nevadins!“

– Kur tavo gimtinė? – rikiavosi antras klausimas. „Jos gimtinė, sakė, yra kaštonas... Niekada nesu regėjęs kaštonų ir jų baltųjų žiedų...“ – Ašaros smaugė robotui gerklę. Neatsakėjis nei į trečią, nei į joki kitą klausimą ir, negana to, nė sykio nesumirkčiojo, nepakilojo rankų, netreptelėjo koja. Tada vėl pakvietė vyriausiąjį inžinierių. Jis pastukčiojo Dondonui krutinę, pasukiojo veržles ir griežtai paliepė:

– Na kalbėk!.. Kokia robotų ateitis?

– Kas... to... – sunkiai pratarė robotas, o jo krūtinėje kažkas nutrūko. Vyriausiasis inžinierius susiraukė ir tarė:

– Pagedo mūsų robotas... O taip sklandžiai vykdė programą!.. Teks jį perdirbti arba išmesti į geležies laužą... Atnešė baltą maršką ir užklojo robotą. Ant viršaus prisegė kortelę: „Pagedęs“. Po marška buvo tylu lyg karste. Bet naktį, kai pro atvirą langą įsisukdavo vėjas, nešdamas žydinčių kaštonų kvapą ir jo lapų šlamėjimą, iš po marškos pasigirdavo duslūs pabiri garsai, tarsi kas mokytųsi tarti pirmuosius žodžius:

– Strė... Ii... nu... kė... Kaš... to... nas... Skausmas... mas...

* Kodėl nesusikalba robotas ir peteliškė?

* Nusakykite, kokius jausmus sužadino Strėlinukė Dondonui.

* Kodėl robotas nebegalėjo atsakinėti į parodos lankytojų klausimus?

** Aprašykite, kaip supratote paskutinius Dondono žodžius.

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

Adresantas – asmuo, kuris kitam skiria ar siunčia kokią nors informaciją; siuntėjas.

Adresatas – asmuo, kuriam kas nors adresuojama, siunčiama; informacijos gavėjas.

Alegorija – abstrakčią perkeltinę reikšmę turintis meninis vaizdas ar pasakojimas.

Aliteracija – sąmoningas tų pačių ar panašių priebalsių pakartojimas tekste sieniant įtaigesnio meninio vaizdo. Pvz.: *Kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę...* (A. Baranauskas. *Anykščių šilelis*).

Anafora – tų pačių žodžių pakartojimas teksto pradžioje.

Apsakymas – mažoji epinė forma, glausto pasakojimo laiko ir nedidelės erdvės kūrinys, telkiantis dėmesį į vieną įvykį su nedaugeliu veikėjų, tačiau sukuriantis gyvenimo visumos ir apibendrinimo įspūdį.

Argumentas – ką nors pagrindžiantis ar įrodantis teiginys, faktas, detalė, iliustracija.

Asonansai – tų pačių balsių ar dvibalsių kartojimas tekste. Pvz.: *Anksti rytą parašyta/ daug naujų skambių vardų* (S. Nėris, eil. *Anksti rytą*).

Atomazga – pabaiga, kuri paprastai būna netikėta.

Atsiminimai – prozos (vienos iš literatūros rūšių) žanras – praeities įvykių užrašai / memuarai. Gali būti atsiminimai apie vieną ar kelis asmenis, įvykius ir pan.

Biografija – žmogaus gyvenimo ir veiklos aprašymas arba literatūros žanras, kuriame pateikiama žmogaus gyvenimo istorija.

Būsena – buvimo, gyvenimo, savijautos būdas. Ji gali būti sunki, įtempta, chaotiška, nerami, rimties, prislėgta, džiugi, dramatiška ir pan.

Charakterio bruožai – asmens elgesio su kitais žmonėmis bruožų visuma arba teigiamos žmogaus būdo savybės (valia, savarankiškumas, atkaklumas, darbštumas ir pan.).

Citata – tiksli vieno teksto ištrauka kitame.

Dedikacija – kam nors autoriaus paskirtas kūrinys.

Deminutyvai – žodžiai, turintys mažybinės maloninės priesagas. Paprastai jie tekstui suteikia lyrizmo, nuoširdumo, švelnumo įspūdį. Pvz.: *saulelė, medelis, beržiukas*.

Dialogas – dviejų personažų pokalbis. Jis gali būti prozos ir dramos kūrinyje.

Dinamiškumas – vaizdo kitimas, judėjimas.

Drama – viena iš literatūros rūšių šalia epo ir lyrikos. Tai vaidinti skirtas kūrinys, kuriame kaitaliojasi dialogai ir monologai, auga įtampa, tarp personažų ryškėja konfliktas, veiksmo situacija aiškėja iš personažų kalbų (dialogų).

Dramatizmas, dramatiškumas – įtampa kūrinyje, konflikto rimtumas, problemų sudėtingumas.

Epas – viena iš literatūros rūšių šalia lyrikos ir dramos. Epiniams kūriniams būdingas aiškus siužetas/ pasakojamoji istorija, pasakotojas, personažai, nusakytas veiksmo laikas.

Epigrafas – prieš tekstą pateikiamas koks nors posakis ar citata.

Epitetetas – žodis, apibūdinantis kitą žodį ir visą junginį padarantis meniškai vaizdingesnį. Pvz.: *auksiniai lapai, raiboji gegutė*.

Erdvė – veiksmo vieta, kurioje rutuliojasi įvykiai, ryškėja personažų santykiai, vidinė būsena ir pan. Ji gali būti sava/ svetima; saugi/ baugi; išorinės aplinkos (gamta)/ namų; artima/ tolima; trimatė (požemis – žemė – dangus) ir pan.

Etalonas – geriausias, tobuliausias ko nors pavyzdys.

Faktas – tikras, nepramanytas reiškinys, įvykis ar dalykas.

Frazeologizmas – pastovusis sustabarėjęs vaizdingas žodžių junginys, turintis perkeltinę prasmę.

Įasmeninimas – stiliaus figūra / meninė forma / kalbos priemonė, kai negyviems daiktams, reiškiniams ar gamtos objektams suteikiamos sužmogintos savybės.

Intriga – prieštarų veiksmo aplinkybių arba dažnai slaptas, aktyvus priešišku veikėju elgesys, nulemiantis netikėtą kūrinio veiksmą ir skatinantis skaitytojo ar žiūrovo susidomėjimą.

Kulminacija – aukščiausias įtampos taškas.

Inversija – sąmoningas žodžių tvarkos sukeitimas tekste siekiant sukurti didesnį meninį įspūdį.

Ironija – stiliaus/ meninė priemonė, kai žodis vartojamas priešinga reikšme ar kas nors pašiepiama.

Įtampa – išskirtinis jėgų ir dėmesio sutelkimas ties kokia nors tema, problema ar situacija. Dažnai veiksmo įtampą didina personažų nesutarimai, ginčai ar pan.

Įvykis – tai, kas jau įvyko, atsitiko.

Kalbinė raiška – tai meninių priemonių/ stiliaus figūrų visuma tekste. Turtinga kalbinė raiška tekstą daro įtaigesnį, gyvesnį ir vaizdingesnį.

Konfliktas – priešingų veikėjų, jų nuomonių, įsitikinimų ar interesų susidūrimas, ginčas, nulemiantis kūrinio veiksmo kaitą, sukuriantis įtampą, kartais net ir kovą. Konfliktas gali būti vidinis ir išorinis.

Kontekstas – teksto ištrauka, iš kurios tiksliai suvokiama atskiro žodžio ar frazės teiksmė; kokio ors reiškinių, fakto ar įvykio išsamesnės aplinkybės, sąlygos, aplinka.

Kontrastas – kuriuo nors požiūriu skirtingų dalykų pateikimas greta.

Leksika – kalbos, tarmės, autoriaus ar kurio nors personažo žodžių visuma.

Lyrika – viena iš literatūros rūšių, šalia dramos ir epo. Tai poezija, kuria meniška kalba perteikiami autoriaus išgyvenimai ir jausmai.

Lyrinis subjektas – svarbiausia kūrinio figūra, kurios vidinis pasaulis, jausmai ir išgyvenimai ryškėja tekste.

Literatūrinė pasaka – konkretaus rašytojo sukurta išgalvota istorija.

Literatūros rūšys – pagal tam tikrus skiriamuosius požymius istoriškai susiformavusios literatūros kūrinii grupės: epas, lyrika, drama.

Literatūros srovė – tam tikro istorinio laikotarpio pagal požiūrį į gyvenimą ir kūrybos supratimą bei vertinimą artimų menininkų (rašytojų, dailininkų, kompozitorių) grupė. Tai realizmas, impresionizmas, romantizmas ir kt.

Metafora – tropas, kai žodis ar junginys vartojamas perkeltine prasme pagal tam tikrą daiktų ar reiškinių panašumą.

Menamoji kalba – žodžiai, sakiniai, nusakantys veikėjo mintis, jausmus; vidinis monologas.

Metonimija – tropas, kai perkeltine reikšme vartojamas žodis nusako sąsajas ar ryšius tarp daiktų ar reiškinių arba žymi dalį vieto visumos.

Monologas – sau ar kitiems sakoma vieno veikėjo kalba. Jis būna praktiškai visuose dramos kūrinuose, dažnai ir prozos tekstuose.

Novelė – prozos žanras, kuriam būdingas glaustas pasakojimas ir netikėta, skaitytoją šokiruojanti pabaiga.

Nuotaika – pastovi, žmogaus jausminė būseną. Kūrinio nuotaika gali būti lyriška, romantiška, svajinga, emociškai pakili, gera, bloga, šviesi, giedra, subjurusi, optimistinė/ pesimistinė ir pan.

Objektas – aptariamas, aprašomas ar kalbamasis daiktas ar reiškinys.

Pagrindinė mintis – tai, kas tekste norėta psakyti svarbaus.

Pakartojimas – sąmoningas tų pačių žodžių kartojimas tekste sienkiant ką nors išskirtinai pabrėžti.

Palyginimas – vaizdingas dviejų panašių ar skirtingų kuriuo nors požymiu dalykų ar reiškinių sugretinimas. Pvz.: *Jis lėkė lyg viesulas.*

Paralelė – palyginimas, sugretinimas.

Pasaka – tautosakos žanras, kai periodiškai kartojami tie patys motyvai.

Pasakotojas – privaloma figūra prozos tekste. Jis pasakoja, kas kūrinyje vyksta, kas ką veikia, kaip kas atrodo, elgiasi ir pan. Jo pozicija gali būti įvairi – jis gali kalbėti bet kuriuo (pirmu, antru, trečiu) asmeniui, susitapatinti su personažu, būti visažinis ir lyg stebėtojas iš šalies pasakoti istoriją.

Paveikslas – išskirtinai ryškūs kokio nors personažo išvaizfos ar charakterio bruožai.

Personažas – kūrinio veikėjas su jam būdingomis charakterio savybėmis, Jis gali būti teigiamas/ neigiamas, aktyvus/ pasyvus, įdomus/ primityvus/ intelektualus ir pan.

Poema – eiliuotas pasakojamasis kūrinys, pagrįstas siužetu, charakteriais, arba didesnis lyrinis kūrinys, pagrįstas vienos idėjos sutelkta išgyvenimų grandine.

Potekstė – teisiogiai nepasakyta, bet numanoma, suvokiama teksto prasmė.

Problema – koks nors svarstomas ar iš potekstės arba iš atskirų personažo elgesio, santykių aiškėjantis, verčiantis ieškoti sprendimo ar išeities klausimas.

Retoriškas – šiek tiek iškilmingas, pakilus, vaizdingas, sakomas viešai.

Retorinis klausimas – stiliaus figūra, kai ko nors retoriškai teigiant/ neigiant klausiama.

Retorinis sušukimas – stiliaus figūra, kai emociškai išraiškingai sušunkama.

Rimas – ritminių eilėraščių vienetų (dažniausiai eilučių pabaigos) sąskambis.

Sakmė – pasakojamosios tautosakos žanras, aiškinantis pasaulio ir ir gamtos reiškinių kilmę, vaizduojantis žmogaus susidūrimą su mitinėmis būtybėmis. Sakmės gali būti *etiologinės* (pasakoja apie pasaulio sukūrimą) ir *mitologinės* (pasakoja apie senuosius tikėjimus).

Sinonimai – skirtingai skambantys, bet tą pačią arba panašią reikšmę turintys žodžiai.

Siužetas – kūrinio turinį sudaranti ir veikėjų charakterius atskleidžianti įvykių seka.

Skolinys – iš kitos kalbos atėjęs žodis ar junginys.

Strofa – eiliuoto teksto posmas.

Tautosaka – žodinė liaudies kūryba. Ji gali būti pasakojamoji, dainuojamoji ir smulkioji.

Tautosakos žanrai – pasaka, sakmė, padavimas, mįslė, patarlė, priežodis, anekdotas ir kt.

Tekstas – rišlus kalbos darinys.

Teksto rūšis – pasakojimas, aprašymas, samprotavimas.

Tema – tai, apie ką kalbama tekste. Paprastai temą formuluoja trumpu aiškiu žodžių junginiu.

Veiksmas – kūrinio įvykių eiga, raida, plėtra ar kaita. Veiksmas gali būti nuoseklus/ fragmentiškas, statiškas/ dinamiškas; konfliktiškas/ taikus; staigus/ lėtas ir pan.

Žanras – meno kūrinių skirstymo vienetas pagal sandatos ypatybes. Eilėraštis, poema, romanas, pasaka, patarlė ir kt.